

La mantega

(ALDC, VI, 1396. La mantega)

L'únic nom genuí corresponent a 'substància greixosa, sòlida, que s'extreu de la llet per agitació' és *mantega* (s. XIII), d'origen incert, probablement preromà, amb els equivalents hispànics cast. *manteca*, gall. i port. *manteiga*. En una part del domini el mot ha estat substituït per *manteca* (var. *manteca de lleit* 137), pres del cast., on es documenta des del s. XII (en val. encara usen *mantega* [O. Pou, 1575; Sanelo, 1802]; i en mall. "mantéga. La substància grassa y oleosa de sa llét" apareix en Figuera, 1840, així com el der. "manteguedilla y, millor, mantegadilla. Certa pasta frita. [cast.] Mantecado"); *mantequilla* també n'és un manlleu (cast. s. XVI), adaptat puntualment en *manteguilla* 63, per encreuament amb *mantega*.

Recordem que la 'mantega del porc', dita *mantega* en cat. mod., ha estat substituïda per *llard* a gran part del Principat, per *greix* en eiv., en ross. i cat. sept. de transició, per *saim* en mall., per *sèu* en men. i per *sagí* en val. (veg. mapa 883).

L'alg. *butiro* 85, com el sard, és una importació de l'it. *butir(r)o*, que deriva del gr. BUTYRON, compost de BU 'bou' i TYRÓS 'formatge' (cf. fr. *beurre*, it. *burro*, al. i angl. *Butter*); el cat. ant. *bori* (oc. ant. *buire*) sembla que n'és un der. que curiosament hauria sobreviscut en l'actual *born* 182, com a resultat d'una homonimització amb *born* 'medusa'; es tracta del primer registre modern d'aquest mot.

L'àrea geogràfica que ha mantingut el mot clàssic, *mantega*, comprèn el ross., el men., l'eiv., l'alg. i el cat. central, amb algunes localitats nord-occ. A la resta del domini s'ha imposat *manteca* o *mantequilla*, tributaris, per la [k], del cast., probablement perquè allà ha estat una pràctica relativament recent, com ho testifica la seva doc. tardana. A notar *born*, probable i sorprenent supervivent de l'ant. *bori*.

Mantega és l'únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

